

Tisztelt ünneplő közönség!

Kedves hallgatóim, vendégeink, kollégák!

Sokszor hallottuk már, ezért vesztett is komolyságából, hogy „változó, nehéz időket élünk”! A retorikailag képzettebb szónokok szerint: „sűrű viharfelhők toronyosodnak hazánk egén”! Ezt követően a szónokok indokolták a vészt, elemezték a helyzetet, majd igyekeztek utat mutatni, melyhez kérték a tárgyidőszaki hallgatóság segítségét, aktív közreműködését. A nehéz helyzetnek az indoklása rendszerint két forrásból táplálkozott:

- egyrészt, hogy megváltoztak a külgazdasági vagy (és) politikai viszonyok, számunkra kedvezőtlenül alakultak a világgpiaci árak, romlottak cserearány-viszonyaink;
- másrészt, a helyes, megalapozott határozatokat, a körültekintő bölcs döntéseket nem, vagy nem megfelelően hajtották végre...

Hosszú időn keresztül, a tervutasításos rendszerben, általában ezekből a szlogenekből építkeztek a szónokok, és viszonylag egyszerű volt az „útmutatás” is, hiszen egy zárt, merev rendszerben csupán a végrehajtást lehetett bírálni. A szervezeti rend és a döntésmechanizmus, beleértve a döntést hozókat, tabunak számított. A paternalista államigazgatásnak megvolt a maga szigorú koreográfiája, melyet nem lehetett, nem volt tanácsos bírálni.

Ma fordított a helyzet, ma bírálatok özönében élünk, a gombamódra szaporodó szervezetek keményen bírálják az elmúlt évtizedek politikáját, gazdaságpolitikáját, állami—gazdasági szervezeteink felépítését és működését. Ebbe inkluzíve beletartozik az energiapolitika és ezen belül a bányászat helyzetének értékelése.

Miután a földtani kutatások során hasznosítható, művelésre alkalmas ásványianyag-előfordulások megismerésére is sor kerül és mivel a bányászati tevékenység folyamatos és közvetlen földtani információ-szerzésre nyújt lehetőséget, érthető, hogy a geológiát, geofizikát, geokémiát is érzékenyen érinti a bányászat hullámzó értékelése.

Felhasználom ezt az alkalmat is, hogy néhány olyan jelenségre rámutassak, melyek demagógiából fakadó célraorientált törekvések eredményei és csak az egyes iniciáló konjunkturalovagokra nézve lehet kedvező, hasznos, sem

a szakmának, sem a közösségnek, sem az országnak nem. Miről van itt szó? Arról, hogy az emberiség már nagyon régóta munkamegosztásban dolgozik. A geológia is a bányászatból nőtt ki. Olyan emberek művelték, akik a földkéreg anyagaiból a képződés, fejlődés folyamataira kívántak következtetni, míg mások a bányászat műszaki-technológiai fejlesztését tűzték ki életcélul. Ezek az emberek laboratóriumokban, rajzasztaloknál tervező-kutatóintézetekben, egyetemeken dolgoznak. Főként a fejüket használják, tehát értelmiségiek. Az új felfedezések azután átmennek a gyakorlatba és azokat ki-vitelezik. Termelőerővé válásukon a technikusok, üzemmérnökök, művezetők, munkások hadserege dolgozik. Termelés ez, melynek eredménye a termék, esetünkben bányatermék! Ha az értelmiségiek nem találnának ki újabb és újabb dolgokat, a bányákban ma is a kőbalta, a szarvasagancsból készített szerszámok jelentenék a csúcstechnológiát és a munkások sem közlekednének autón, buszon, motorkerékpáron stb. Ha viszont az elméletek, tervek csak papíron maradnának, nincs végrehajtás, akkor nincs ipar és bányászat sincs. Ez ilyen szerves egész. Beszélhetnénk még a gazdálkodásról, kereskedelemről is, de most ezeket — bár fontos tényezőket — figyelmen kívül hagyjuk. Az is tény, hogy a fejlődés során az ember alkotta gépek, eszközök egészen a robotokig bezárólag egyre több fizikai munkát vesznek le az ember válláról. A társadalom tehát folyamatosan alakul, benne a termelésben részt vevők csoportjai és azok helyzete is folyamatosan változik és ami a lényeg, társadalmilag átértékelődik.

Egy ilyen átértékelődési folyamatnak vagyunk ma is részesei és szenvedő alanyai. Ez természetes, hiszen egyre magasabb rendű munkával és egyre nagyobb szellemi tartalommal előállított termék lehet csak sikeres a piacon. Ezért érthetetlen és felesleges, egyúttal káros a termelésben résztvevők szembeállítását egymással! A földtani kutatók, geológusok, geofizikusok, bányamérnökök nem lehetnek ellenségei a bányában dolgozó munkásoknak és viszont! Ezt a belső ellentétstítást abba kell hagyni, nem kell figyelembe venni! Elég sok támadás éri a bányászatot kívülről. Ezeket a bírálatokat úgy kell szelektálni, hogy melyek azok, amelyek nem a bányászat hibájára vonatkoznak, ezek nem vállalhatók, de azokat, melyek indokoltak, érdemes megszívlelni.

* (1989. augusztus 31-én KFH—MAFI—ELGI összevont bányásznapon a MAFI-ban elhangzott előadás.)

Mostanában több olyan megállapítás hallható, olvasható, hogy a II. világháborút követő ipari — ezen belül bányászati — fejlesztési koncepció alapvetően elhibázott volt. E sommás megállapítások azonban — gondolom — nem támaszkodhatnak alapos elemző munkára, mert nem ismeretesek azok az elemzések, melyek szerint a háború utáni magyar gazdaságnak milyen forrásokból állt volna valuta a rendelkezésére, melyből a porosz vagy a Ruhrvidéki szén megvásárolhatta volna. Eltekintve az iparfejlesztéstől, az ország kontinentális éghajlata is megkövetelte mindenkor a lakosság és a középületek fűtőanyaggal, elektromos energiával való ellátását.

Egy másik gondolat ezzel kapcsolatban azt veti fel, hogy voltaképpen korábban — évszázados időintervallummal mérve — is voltak ércbányáink, szénbányáink, sóbányáink, az építkezésekhez és a talajjavításhoz, a gátépítéshez és a malomiparhoz, az útépitésekhez és a közlekedéshez (és még sorolhatnám mi mindenhez) egyaránt mélyművelésű és felszíni bányák szolgáltatták a nyersanyagot. A bányatulajdonosok meg tudtak élni — és nem is rosszul. Úgy gondolom, hogy a fejlesztések arányai—irányai és üteme körül lehet az a probléma, melyet vitatni és bírálni lehet, továbbá elmarasztható az a rugalmatlanság, mely a megváltozott piaci és környezeti változásokkal szemben mindmáig terjedően tapasztalható.

Tény viszont az, hogy az elmúlt évtizedek szisztematikus, tudományos alapozottságú földtani vizsgálatai következtében jelentősen megnöttek ismereteink a hazai földkéreg anyagára, szerkezetére, kialakulására, fejlődésére vonatkozóan. Ennek eredményei éppúgy hasznosíthatók a mezőgazdaság, mérnökgeológia, építés-földtan, hidrogeológia, környezetgazdálkodás tekintetében, mint a hasznosítható ásványi nyersanyagok feltárása útján a bányászat vonatkozásában. Szinte valamennyi hasznosítható ásványi nyersanyagkészletünk — néhány kivétellel — a II. világháborút követő földtani kutatások nyomán jelentősen megnövekedett (szén, lignit, kőolaj, földgáz, bauxit, színesérc, építőipari anyagok) sőt új, korábban nem ismert nyersanyagok (zeolitok, aginiték) felfedezésére is sor került.

Úgy gondolom, hogy a súlyponti területek kialakításával, a súlypontok áthelyezésével és időbeni reagálással, a megváltozott társadalmi, gazdaságpolitikai viszonyok és az ehhez kapcsolódó szociálpolitikai gondok kezelése terén voltak és vannak nyilvánvaló hiányosságok. Nem a kutatás és bányászat területén, a végrehajtásban dolgozók számlájára írandó annak a helyzetnek és koncepcióknak a kialakulása, mely egyszer a széncsaták hőseit, az ipar kenyérét, a fekete gyémántot termelőket sarkallta mind nagyobb teljesítményekre, majd szorgalmazta a bányák bezárását és a korlátlan szovjet olajimport lehetőségének tévhitében,

mindent a folyékony aranyra épített. Az első olajárrobbanást követően, a fejlett országokban a takarékosagra törekvés mellett újra elővetették a szén, nálunk viszont tovább folyt a szénhidrogénbázisú létesítmények beruházása. Az ezt követő fejlesztési elképzelések sűrűn váltották egymást a lignit, a mélyművelésű szén és az atomenergia, majd a vízienergia vonatkozásában, melyhez az alapanyag mindenütt rendelkezésre állt. Megszülettek a gigantikus méretű bányászati tervei és munkálatai, a már akkor gazdaságtalan bányák további támogatást élveztek és a karsztvízkérdést is gyakran csupán szivattyúzási problémaként kezelték.

Az emberiség, a társadalom pedig egyre inkább felfigyelt a környezetében végbemenő folyamatokra és így a bányászati káros kihatásaira is. A nyersanyagtermelés egyre inkább ipari-gazdasági-környezeti-társadalmi komplex problémává alakult. Az árak a különböző elvonások — támogatások rendszerében irreálisabbá váltak és a művelési — nagyságrendi elképzelések sem igazodtak esetenként a nyersanyag-előfordulások geológiai-hidrogeológiai viszonyaihoz.

Kétségtelen, hogy a legnehezebb helyzetben ma a szénbányászat van. Délen a feketeköszén jelentős készletei ellenére nem tudott kialakulni a települési viszonyokhoz igazodó gazdaságos tevékenység, de az exporttörekvések sem kerültek engedélyezésre! Uránbányászatunkat a külső körülmények is sújtják (áralakulás, szerződéses, katonai leszerelés), de ennek gazdasági kihatásai már korábban éppúgy ismertek voltak, mint az állam által a bányákra testált infrastruktúra (üzletek, utak, kulturális, sportlétesítmények) létesítési és fenntartási igénye, mely egyáltalán nem effektíve a bányászat profilja.

A közephegységi barnaköszénbányászat számos problémája közül talán leginkább az elmeretezést, a nyereségszétosztást, a környezeti-természeti tényezők nem kellő respektálását és esetenként a helytelenül érvényesített lokálpatriotizmust említhetném. Nem lehet egyszerűen az eocénprogram kudarcáról beszélni. Egyrészt mert nemcsak eocénkorú széneket bányásznak itt (Veszprém), másrészt mert voltak és vannak gazdaságosan működő bányák is (Oroszlány, Balinka, Dudar stb.). Ha azt mondjuk, hogy Tatabánya és környéke területén voltak problémák és gazdaságtalansággá fajuló gondok, akkor járunk közel az igazsághoz. Nem lehet elfogadni azt a szemléletet és ennek nyomán kialakult gyakorlatot sem, hogy „annyi vizet szivattyúztunk ki, amennyi szükséges”. Nem lehet, mert mind a szén, a bauxit, a karsztvíz is a nemzet tulajdona, melyet használatra, művelésre adott át az egyes vállalatoknak, mely után nem is mindegyik és nem is egyenlő feltételek mellett fizetnek (nem fizetnek) járadékot. Ilyen körülmények között hosszú ideig nem volt — nem lehetett mód racionális értékelésre.

Gond van az ércbányászat és az ásványbányászat területén! Kis mangánérc-termeléstől eltekintve ma valójában nincs színesérc-bányászatunk. A probléma itt közismert, a tőkeszegénység és a partner hiánya. A szerkezetváltási törekvések ezen a téren dicséretesek, de sajnos regulációs és környezetvédelmi problémák nehezítik ezek megvalósítását.

A bauxitbányászatban jelentkező nehézségek közül a karsztvíz-gazdálkodást és a világgiazi ár-ingadozásokat említhetem, melyek sajnos nem voltak szinkronban, amennyiben amikor relatíve kedvező az alumíniumár, akkor kell a bányászatot környezetvédelmi okokból abbahagyni egyes helyeken.

De nem mentes a problémáktól a legnagyobb ipari adófizető, az olajipar sem. A szabályzók és az elvonási rendszer, valamint a szervezeti és belső érdekelttségi szabályzók disszonanciája komoly gondokat okoznak ennek a szektornak is.

Nyilvánvaló, hogy a meghirdetett piaczgdálkodás ill. a piac szerepének érvényre juttatása számos területen kemény feltételeket jelent majd. Az állami irányítás folyamatos kivonulása a vállalati szférából, eddig szokatlan, bonyolult helyzeteket és szociálpolitikai problémákat jelent, amelyeknek megoldása viszont már nem lehet vállalati feladat.

Volt módunkban az USA-ban megrendezett 28. Geológiai Világkongresszus alkalmával tapasztalni, hogy hazánk iránt megnőtt az érdeklődés az ásványi nyersanyagok közös kutatása, művelése, vagy az ilyenfajta jogosítványok beáradása iránt. Mai szóhasználatul élve a működő tőke bevonásával ill. bevonulásáról van, ill. lehet szó. Ezzel kapcsolatban hazai szakmai körökben (geo- és gazdasági körökben egyaránt) felvetődött az a kérdés, hogy vajon az országnak nem érné-e meg önállóan foglalkozni ezekkel az ügyekkel? Úgy tűnik azonban, hogy nemcsak a beáramló tőke, hanem a vele egyidőben érvényesülő irányítási rendszer, munkarend és fegyelem, valamint a technika-technológia és marketing az, ami várhatóan hasznosan meghatározó.

Ebben a vonatkozásban azonban az érvényben lévő meghaladottá vált törvények (bányatörvény) és rendeletek ma még gátló tényezőként szerepelnek.

A jelenlegi törvény kimondja, hogy az ásványkincsek összessége az állam, a nemzet tulajdona. Olyan nemzeti vagyon, melynek kitermelési, kutatási jogát az állam vállalatokra, vállalkozókra átruházta és a termelvény értékesítése után járadékot szed. Ez a monolitikus, tervutasításos gazdasági rendszerben csak elmélet volt, egyrészt mert csak állami vállalatok végezhettek bányászást (néhány szövetkezeti homok-, agyagbányától eltekintve), másrészt mert a bányavállalatok jelentős hányada nem fizetett járadékot és elbírálásuk sem azonos szempontok szerint történt. Legnagyobb adófizető jelenleg is az OKGT, a MAT részben

kedvezményezett, a szénbányák pedig egyáltalán nem fizetnek járadékot.

A potenciális partner először is a tulajdonossal óhajt tárgyalni és tájékozódni a megvásárolandó objektum gazdasági helyzetéről. Ez viszont ma még nem kellően tisztázott a gyakorlatban. Elméleti megfontolások viszont bőven akadnak.

Néhány gondolat ezzel kapcsolatban rávilágít a jelenlegi problémákra.

A föld- vagy az ásványvagyon árát, a vállalkozási hasznosítás lehetősége szabja meg. Olyan országokban, ahol a hatékonyság alacsony, azokban ezeknek az ára is kevesebb, és viszont.

A bányajáradék mértéke függ az ásványi nyersanyag minőségétől, annak kitermelési költségeitől. Ezt a nyersanyagkincs térbeli helyzete, geológiai viszonyai, méretei is befolyásolják. Általában eddig ezekkel a tételekkel számoltak. Ma, és méginkább a jövőben, amennyiben a megvalósuló piaci feltételek meghatározóakká váltak, azaz nagy szerepet kap a kereslet és a kínálat, vagyis az a körülmény, hogy a kitermelt bányatermékért milyen árat lehet elérni, megváltozik a helyzet. Valódi piac esetén a konkurenciával is számolni kell, mert annak jelenléte is jelentősen hat az árak alakulására.

Egy telephely, üzem stb. ára vagy bére attól függ, hogy a fentiekben vázolt körülmények figyelembevételével milyen hozamú vállalkozásra nyújt lehetőséget. Ebbe belejátszik — piaczgdálkodás esetén — az is, hogy a potenciális vevők, vállalkozók közül melyik lát legtöbb lehetőséget benne és így ki igéri érte a legtöbbet.

Ma még talán újdonságnak hat a régi meghatározásokhoz szokott füleknek, hogy a vagyon fogalmához nemcsak az épületek, gépek, pénz stb. tartozik, hanem az emberi tudás, az „emberi tőke”. A vállalat vagyonát tehát embereinek kvalifikáltsága és eredményes munkássága is fémjelzi. Szabad piacokon nagy figyelemmel kísérik az egyes vállalatokat irányító meghatározó személyzetet, a menedzsereket, a szakembereket és ezek oda- vagy eláramlását a tőzsdén pozitívan-negatívan értékelik, jegyzik. Teszik ezt annak ellenére, hogy kiváló konstruktőrök, kutatók, menedzserek távozásával, jövetelével a klasszikus értelemben vett leltári vagyon nem változik. De különvlik a tőzsdéi értékelése, mert amíg a vagyonérték a vállalati vagyoni-mutatásokban jelenik meg, addig a tőkeértéket a részvények vagy a vállalat eladási áraiban határozzák meg. Ebben benne van az a várható jövedelem, ami bizonyos időintervallumra vonatkozóan előre vetíthető, tehát a vállalkozás jövőbeni sorsának alakulása. Ha a vállalkozás nem sikeres, nincs nyereség, nincs osztalék, a befektetés nem térül meg, vagy elmulasztották a szükséges innovációt, a piaci helyzet kedvezőtlenül alakul, akkor a vállalkozás tőkeértéke romlik, s ez a tulajdonos vesztesége.

Miután a bányavállalatok jelenleg állami tulajdonban vannak, így ez a veszteség az egész

társadalom veszteségét jelenti és egyúttal csökken a nemzeti vagyon tőkeértéke is!

Az alapanyag-termelés, bányászat, kohászat jellemző sajátossága volt korábban, hogy hosszú idejű tőkelekötést igényelt a vállalkozás. Változatlan kapacitást feltételezve, ha az értékrend stabil volt, akkor a vállalkozás termelékenységének növelése esetén, jobb gazdasági eredményeket érhetett el. A gyorsan változó mai világban a termelésbe fektetett tőke gyorsan veszít értékéből, különösen, ha új versenytársak is megjelentek.

Akik elmulasztották az innovációt, a piachoz alkalmazkodást, a gazdaságtalan résztevékenységek felszámolását, a szerkezetváltást, a vállalkozás megújítását, azok elvesztik tőkeértéküket és eladhatatlanná válnak. Ez a helyzet akkor is fennáll, ha a kimutatott könyv szerinti vagyonérték nem csökken.

Lényeges tehát az értékelésnél az ásványkincsen, a berendezésen, létesítményen kívül a szakszemélyzet adta vállalkozási lehetőségek felmérése és ennek alapján történő piacorientált vállalati irányítás.

Ha hiányzik a vállalkozás, akkor a tőke értékét veszíti, és tőkehiány lép fel. Ma nálunk ez a helyzet állt elő, de a tőkehiány nem oka, hanem következménye az elmaradott vállalkozásoknak. Ez nem orvosolható pénzzel (kölcsonökkel) akkor, ha a vállalkozások továbbra is lefojtottak maradnak. (Különböző szabályzók, elégtelen hozamok, érdektelenség.)

Mindezeket azért volt szükséges elmondani, mert a korábbi gyakorlattól eltekintve nem pénz, segély szükséges elsősorban — alátámasztva azt az ősi kínai mondást, mely szerint ha egy éhezón valóban segíteni akarsz, ne halat adj neki, hanem tanítsd meg halászni.

Nos, úgy tűnik, hogy mi ettől a „halásztától” szoktunk el vagy meg sem tanultuk — életkorunktól függően. Ezt tapasztaljuk a külföldi kongresszusokon, külföldiekkel, vagy külföldre került volt egyetemi társainkkal folytatott beszélgetéseink során. Nem sok fogalmunk van a vállalkozásról, a szövetkezésről, a kooperációról, a közös munkákról nemzetközi porondon és a haszon felosztásának, az osztozásnak módzatairól. A piac törvényei pedig irgalmatlanul kemény küzdelmeket tesznek lehetővé, legitimálják azokat a taktikai húzásokat, melyek korábban nálunk törvénytelennek, legalábbis tisztességtelennek minősültek. Ugyanakkor a vállalkozók (a vállalatok, company-k, holdingok, részvénytársaságok), és a vállalatok közötti harcok eredményeként bekövetkezett egyéni problémákat a kormányzati vezetés oldja meg, gyakran olyan jól megkötött szociális védőhálóval, melynek alapján a munkanélküli segélyből kocsit is lehet tartani és nyaralni Magyarországon és gyakran az illető saját akaratából és érdekeiből kifolyólag marad meg a munkanélküli státusban.

Mi geológusok, akik ismerjük a nemzetközi és a hazai ásványi nyersanyagviszonyokat, az itt-

honi készletekről valós összehasonlítási alappal rendelkezve, reálisan tudunk értékelni, már ami a földtani vonatkozásokat illeti.

Tudjuk, hogy a legnagyobb hasznot hozó szénhidrogén-bányászatunkat megalapozó kőolaj-, földgáztelepeink a világkategória kicsi szektorába tartoznak zömmel, és csak Algyő és Nagylengyel éri el a közepes minőségű alsó szélét. Az össztermelésünk nem sok, de ennek ellenére a KGST-országok között SZU és Románia után a 3. helyet biztosítja számunkra. Bárhogy is alakuljon a világpiaci ár, egy évi 2,0 Mt-s fekete-, 0,8 Mt-s fehérólajtermelés, 7,0—7,5 G m³ földgáztermelés kiesése, azaz keményvalutáért történő megvásárlása, szinte megoldhatatlan feladat elé állítaná a gazdaságot. A tárgyidőszaki szabályozási és elvonási rendszer azonban ennek az ágazatnak sem ígér fényes jövőt.

Bauxitbányászatunk — mint ismeretes — karsztbauxitokat termel, melyek szeszélyes méretűek és megjelenési formájú előfordulásokban vannak jelen. Szakemberek mondják, ha nem Magyarországon, ilyen infrastruktúra mellett kellene művelni, akkor nem érné meg a bányászatot. Teljes 2,5—3,0 Mt/év termelésének pótlását teljes mértékben ma nem lehet elképzelni.

Szénbányászatunk fejlődését az ipar, a közlekedés, az elektrifikáció befolyásolta. Mecsek-környéki feketekőszén-bányászatunk első fogyasztója a Duna Gőzhajózási Társaság volt, majd később, mint kocszolható alapanyag vált jelentőssé.

Barnakőszén-vagyonunk régóta művelés alatt áll és sokáig a szén (szemben az ércekkel és a sóval) nem is számított állami monopóliumnak. Akié volt a terület, azé volt a szén és a bánya — hasznán osztozott az államkincstár is a tulajdonossal. A szénbányákhoz járulékos ipari tevékenység, brikettgyár, kocszgyár, erőművek stb. is tartoztak. Komplex tevékenységből származott a haszon. Megszívlelendő lenne ez a vertikumban való gondolkodásmód ma is! A régi részvénytársaságok külföldi tőkével is dolgoztak és akkoriban elég jól prosperáltak is. A bányák nem voltak gigantikus méretűek és termékeiknek a külföldi importtal is (porosz, lengyel, német, sziléziai stb. szenek) versenyezniük kellett. Évszázada nem volt ismeretlen fogalom a bányavíz, és a vízbetörések sem, sőt egyes bányák végérvényesen is víz alá kerültek. Az új bányák nyitása viszont lehetőséget adott a kompénzálsra.

Lignitvagyonunk még jelentős tartalékokkal rendelkezik, amennyiben szükség van újabb erőművek ilyen alapú létesítésére. Barnaszén-vagyonunk, hasonlóan a szénhidrogén-előfordulásainkhoz, nem nagyméretű, nem is nyugodt településű, esetenként karsztvíznívó alatti telepekben fordul elő.

Feketekőszén-telepeink vékonyak, bonyolult felépítésűek, mélyen fekvőek.

Uránbányászatunk, a kormányzati döntés alapján, befejezésre van ítélve. Az érc gyenge, mélyen van, művelése nem gazdaságos. Köztudott geológiai körökben, hogy ehhez az évtizedeken át titkosan kezelt területhez a hazai földtani irányításnak vajmi kevés hivatalos köze volt.

Napjainkban ilyen fontos döntések után, közben és előtt áll a magyar gazdaság a bányászatot illetően. Vannak kérdések, melyekhez már megszületett a döntés és vannak problémák, melyek megoldása a jövő feladata. Úgy gondolom, hogy minthogy ásványi nyersanyagimportunk zöme energetikai és az energetikának is az egyik fő gondja a szükségletek maradéktalan kielégítése, érdemes lenne esetenként megvizsgálni a helyzetet, majd szélesebb körben tájékozódva, komplex értékelés alapján dönteni.

Az esetenkénti vizsgálat eldöntené egy-egy adott területre, bányára, aknára vonatkozóan a gazdaságosságot, a kitekintő komplex értékelés pedig tartalmazná a helyettesítő anyag bekerülésének mérlegelését, valamint azt, hogy mely ágazatok képesek kitermelni gazdaságosan az importhoz szükséges devizát, de azt az elemzést is, mely összevontan értékeli az alapanyag és a magasabb feldolgozottságú termék, átalakítási termék (villanyáram) közötti összefüggéseket.

Lényeg az lenne, hogy értékelésre kerüljön, mire van szükség és igény, és melyek a jövő trendjei, rendezett koordináció és érdekeltség-ki egyenlítéssel kellene összhangot teremteni a „népgazdaságilag hasznos hozó és szükséges”, ámde a vállalatnak nem kifizetődő tevékenységek között. Persze arra is számítani kell az irányításnak, hogy a létszám, a tervezhető élőmunkavolumen nem feltétlenül a számítások szerint alakul majd, hanem a leépítésre ítélt objektumoknál és környezetünkben esetleg a kívántnál gyorsabb ütemben történik az elvándorlás, és az utánpótlás hosszú időre ellehetetlenül. Nem követhető az elmúlt évtizedek gyakorlata, amikor is 1968-ban szénbányászati leépítések voltak, a hetvenes években új bányanyitási dömping és a bányászok szabadidejének teljes igénybevétele a termelési tervek teljesítése ill. túlteljesítése érdekében. Az ilyen intézkedések rontják az irányítás szavahihetőségét és devalválják a munkahelyet, szakmát és a felölősségérzetet is egyaránt.

Gond az intézkedések nyomán kialakuló szociális problémák kielégítő módon történő kezelése, vagy legalább annak ígérete. A jellegzetesen helyhez kötött, települt szakmának problémáit a körzet, megye, város nem tudja megoldani, nem beszélve arról, hogy a helyzet, ami előállt, az a korábbi állami-kormányzati irányítás alapján alakult ki, akár az ominózus eocénprogramot, akár a láaszprogramot, akár az erőműfeljesztési, rekonstrukciós koncepciót, vagy a két olajárváltozás okozta szituációval kapcsolatos magatartást és reagálást tekintjük.

Mi, geoszakemberek tudjuk, hogy nem a kutatók igényelték a szovjet fúróberendezéseket az eocénprogram gyorsabb megvalósítása érdekében, hiszen ez szakmailag, erkölcsileg és munkaalkalmilag egyaránt konkurenciát jelentett a magyar kutató-fúrógárdának. Ugyancsak központi elhatározás alapján született utasításcsomag szabta meg az egyes energetikai nyersanyagok felhasználási tereumait. Mikor, mi, hová kell! Volt idő, amikor az olaj és gáz erőművi felhasználása kezdte kiszorítani a szenet. Azután rájöttek, hogy ez pazarlás, mert ezeket az anyagokat feldolgozva sokkal nagyobb hatásokkal lehet hasznosítani. Ki lett mondva, hogy a lignit és a gyengébb minőségű „erőművi szén” az erőművekbe! Mind nagyobb hányadban váltsa ki onnan a szénhidrogéneket. És közben megépült és működésbe lépett a paksi atomerőmű.

A gyakorlat azonban mást mutat, a lakosság kapja a gyenge minőségű szenet és lignitet, a gáz változatlanul eltüzelésre kerül jelentős mennyiségben az erőművek kazánjaiban. Közben szigorodtak a gazdasági és környezetvédelmi feltételek is. A bicskei erőmű jobb, hogy nem épült meg — bár el se kezdték volna —, mert ma nem lenne szén, amivel táplálnák, mivel Nagyegyháza, Mátyás nem ad szenet. A lignitből van elegendő. Még két Gagarin nagyságú erőmű telepíthető lenne erre a kincsre. Igaz, a jelentős mennyiséget igénylő létesítmények nagy külszíni bányák telepítését tennék szükségessé a Mátra tövében és a működő erőmű környezetvédelmi beruházásai is drágítanák a vállalkozást, továbbá a rekultivációnak és a munkagödör-visszatermelésnek folyamatosan szabályozottnak és esztétikusnak kellene lennie. Az energiaigény-többlet kielégítésére tervezett paksi atomerőműbővítésnek is vannak akadályai. A működő erőmű földtani-szeizmológiai vizsgálatát is utólag végezték el, és azóta is vita van ekörül. Tudományos vita. Gond van a sugárzó hulladékok elhelyezésével. Ha a mostanival gond van, a tervezett, még egyszer annyi új kapacitás megépítése esetén, még egyszer annyi gond lesz a még egyszer annyi veszélyes hulladék elhelyezésével, nem beszélve arról, hogy három évtized után az erőmű maga is „hulladékká” válik.

Nyilvánvalóan nagy szerepe van és lesz a jövőben a takarékoságnak, mert köztudott, hogy hazánk azonos érték előállításához 30—40%-kal több energiát használ fel, mint a fejlett ipari országok. Ehhez jön a járműpark és a lakossági eszközök, berendezések (gáz, villany, benzin, gázolaj) avultsága, korszerűtlensége és többletfogyasztása. Már korábban felmerült a gázturbinák telepítésének gondolata, de más rendezőelvek erősebbek voltak és nem került ez a szisztéma megvalósításra. Ma újra napirenden van és egyre több támogatóval rendelkezik a gázturbinakoncepció. Ugyanakkor nem látszik kielégítően megoldottnak a bányák, a gazdaság-talan bányák bezárása során felszabaduló mun-

kaerő elhelyezése, szociális gondjaiknak megoldása.

Nem vagyunk gazdasági még inkább nemzetközi pénzügyekben jártas szakemberek, geotudósok vagyunk! De úgy tűnik, hogy a nemzetközi értékelés alapján bevezetett gazdaságossági ítéletek addig nem lehetnek reálisak, míg a forint nem konvertibilis. Az importot biztosítani hivatott mai magyar export — a kiszállítás tárgyát képező árutól függően — 90—150 Ft-ért „termel” ki 1 USD-t. Ugyanakkor a gazdasági megítélés alapjául szolgáló bázisadat 1 USD-t 70 Ft-tal hoz kapcsolatba, és ennek alapján számított kőolajárból kapja eredményeit.

Érdekes módon a szabadpiaci országokban, ahol az energiahordozók versenye nyilvánvaló, mégis létezik nemzeti bányászat, így szénbányászat is. Angliában a működő bányák számát közel 50%-kal csökkentették, de a termelt szénmennyiség csak mintegy 20%-kal lett kevesebb. A veszteséges bányák megszüntetésével egyidejűleg új bányákat nyitottak és a meglévőket korszerűsítették. A veszteséget fokozatosan számolják fel.

A Német Szövetségi Köztársaságban szintén támogatják a hazai szénbányászatot, miután meghatározták a hazai energiahordozók szerepét ellátásbiztonsági, stratégiai, szociálpolitikai stb. szempontok alapján.

Nálunk a 18 Mrd \$ btto adósságállománynak az eocénprogram 1%-át sem teszi ki. Mi van a többi 99%-kal?

Végeredményben befejezésül azt állapíthatjuk meg, hogy a bányászat valamennyi ágazatát és egy ágazaton belül is az egyes bányákat, munkahelyeket külön-külön kell értékelni. Nem szabad általánosítani! Azokat a bányákat, munkahelyeket, melyek nem hoznak eredményt, gazdálkodásuk, tevékenységük veszteséget hoz a társadalomra, meg kell szüntetni. A dolgozókat át kell csoportosítani, vagy átképezni, vagy kedvezményes nyugdíj- és egyéb lehetőségekben részesíteni. Nem kívánható, hogy a társadalom évi 10 milliárd forint nagyságrendű veszteséget térítsen évente a bányászat veszteséges munkahelyeinek fenntartása érdekében. Egy kis fejszámolás és világossá válik, egyrészt, hogy az ezres nagyságrendű, érintett bányászlétszámnak csak egy hányada (kisebb hányada) a közvetlen szénfronton, vājvégen dolgozók létszáma. De az is világossá vált, hogy a korábban már köztudottan régen (egy-egy bányavállalatok 20 éve) veszteséges tevékenységek mesterséges fenntartása, létének „megfinanszírozása” akár a kisebb szénbányászati közösség befizetéseiből, akár és túlnyomórészt a közösség zsebéből kivett pénzekből, nem bizonyult helyes és ésszerű gazdaságpolitikának. Mint ahogy a fejlesztésekre felvett kölcsönök sem eredményt hozó, lukratív vállalkozásokba lettek investálva. Ehhez járult a kapkodás, a blöffölés és a valóság elkendőzé-

se. Ahhoz, hogy ebből a nehéz helyzetből kiszabaduljon a szénbányászat, radikális intézkedésekre van szükség, az egész bányásztársadalom érdekében. A gazdaságos terrénumokat hagyni kell fejlődni és nem szabad őket olyan súlyos elvonásokkal megkopasztani, hogy ezekből az elvonásokból támogatott, életben tartott bányák sorsára jussanak. Meg kell vizsgálni a gazdasági szabályozást éppúgy, mint az alkalmazott művelési mód technikáját, méreteit és alkalmasságát a helyi geológiai-hidrogeológiai viszonyokhoz. Nem árt tanulmányozni az érdembeni bányászlétszám-arányt az egyébhez viszonyítva. A világgpiaci és belső árak, és még sok szempont jön itt számításba. De ha valóban gazdaságtalannak ítélték meg egy bányát a komplex vizsgálatok alapján, akkor azt meg kell szüntetni. Kárt okozó tevékenységért ne kockáztassa senki sem az életét, testi épségét!

Rendhagyó tehát kissé az 1989. évi 39. bányásznap. Nem csak az önfelelt, felszabadult ünnepi vidámság, a kitüntetések, jutalmak átadásának napja ez, hanem az aggodalomé! Aggodalom a jövőért. És jogos ez az aggodalom, mert a vezetés már korábban néhányszor hibás döntést hozott a fejlesztés arányai-irányai, a kölcsönök hovaforrásának meghatározása terén, amiről a bányászok nem tehettek, de érezték a következményeket.

Most, véleményem szerint nem szabad többé hitegetni, ígéretésekkel félrevezetni ezt a becsületes, bátor embercsoportot!

Mi, a geotudományok művelői, geológusok, geofizikusok segítsünk a földkéregben, a hasznosítható ásványi előfordulásokban tájékozódni a bányászoknak, hogy meg tudják találni a valóban gazdaságos bányászati lehetőségeket. A gazdaságtalannak minősülő bányászkodás felhagyása a mi szakmánkat is érzékenyen érinti, hiszen mind a kutató, mind a művelő részlegeknél vannak kollégáink, geológusok, geofizikusok, akik helyzete szintén bizonytalanra vált. Az ő problémájukat is meg kell oldani.

Tisztelt ünnepi közönség! Kedves kollégák!

Ha a kutatások eredménnyel járnak és könnyebben hozzáférhető nyersanyagok válnak ismeretessé, ha a pazarló gazdálkodást felváltja a józan takarékoság, ha a tárgyagnak és anyagoknak lesz valódi értékük és hozzáidomuló árak, ha lehet vállalkozni és az eredményes vállalkozásokat nem fojtják el a túlszabályozók, ha figyelembe veszik a környezetgazdálkodási kívánalmakat, és megfelelő technikát és méreteket alkalmaznak (kerülve a gigantomániát), ha megbecsülik a jól dolgozó bányászokat és a dinasztiai kialakulását nem tekintik munkahelyi összeférhetlenségnek, ha a bányamunka szeretete, szenvedélye nem leértékelt és gúny tár-

gya, ha megszabadul a bányászat az irányítás szövevényétől és felveheti a számára gazdaságos és az ország számára hatékony alakzatot, ha a koncepció nem az „évszakokkal” változik... Ha...!, akkor megvalósulhat a gazdaságos hazai bányászat, hiszen a klímánk kontinentális, télen továbbra is hideg lesz, villamos áram az iparnak és a lakosságnak egyaránt szükséges, közlekedni, építkezni, utat-vasutat építeni akarunk, fejleszteni akarjuk az infrastruktúrát és a szolgáltatásokat! Mindehhez olaj, gáz, szén, ér-

cek, ásványi nyersanyagok, építőipari nyersanyagok, talajjavító anyagok szükségesek. De szükségesek a geológiai, geofizikai vizsgálatok, az alapkutatásoktól kezdve a bányageológiáig-geofizikáig!

A józan megítélésekben bizva és azokat támogatva kívánok minden érintettnek a 39. bányásznap alkalmával eredményes munkát, jó egészséget és

Jó szerencsét!